

POJETÍ RIZIK V MEZINÁRODNÍM OBCHODĚ
CONCEPTION OF RISK IN THE INTERNATIONAL TRADE

POLÁK Josef, BERANOVÁ Michaela, TABAS Jakub

Abstract

The article deals with the definition of the content of the commercial risks in international trade. Risk is a category that is integrally connected with every human activity, including business. Within the business activities all the risks are becoming more serious, when business activities beyond national borders. These risks are becoming more intense objectively due to an unknown business environment and different cultures. The work is based on the secondary research outputs of approaches to the definition, respectively classification of risks in international trade, focusing especially on the commercial risk. The authors implementing a synthesis of existing definitions of commercial risks in international trade, compiled on the basis of its own definition, which is an essential starting point in determining the factors affecting the overall size of the commercial risks of business transactions.

Key words: commercial risk, international trade, risk, risk classification, risk minimization, risk size

JEL classification: F50, M16, M21

Abstrakt

Článek se zabývá vymezením obsahu komerčního rizika v mezinárodním obchodě. Riziko je kategorie, která je nedílně spojena s každou lidskou činností, podnikání nevyjímaje. V rámci podnikatelské činnosti se pak všechna rizika stávají závažnějšími, když podnikatelské aktivity překračují hranice státu. Tato rizika se pak objektivně stávají intenzivnějšími v důsledku neznámého podnikatelského prostředí i odlišné kultury. Práce je založena na výstupech sekundárního výzkumu přístupů k definici, resp. klasifikaci rizik v mezinárodním obchodě se zaměřením zejména na riziko komerční. Autoři provádí syntézu existujících definic komerčního rizika v mezinárodním obchodě, na jejímž základě sestavili definici vlastní, která bude nezbytným východiskem při vymezení faktorů, ovlivňujících velikost celkového komerčního rizika obchodní transakce.

Klíčová slova: klasifikace rizik, komerční riziko, mezinárodní obchod, minimalizace rizika, riziko, velikost rizika.

Úvod

Mezinárodní obchod lze považovat z dlouhodobého hlediska za hnací motor řady světových ekonomik. Tak jako existují důvody pro vstup podniku na zahraniční trhy a s tím potenciální benefity z těchto trhů plynoucí, tak zde také existují rizika plynoucí z toho, že lokace obchodního partnera není v tuzemském státě. Studium a výzkum nových trendů v této

oblasti je svým charakterem velmi aktuální a neustále se vyvíjí. Podnikání je činnost, která je nedílně spojena s řadou rizik, jež nabývají na intenzitě v okamžiku, kdy podnikatelské aktivity subjektu překračují hranice států. Vzhledem ke globalizaci ekonomiky je zřejmé, že řešení otázek mezinárodního obchodu a s ním spojených rizik se stává záležitostí stále většího počtu podnikatelských subjektů, a takto tyto otázky nabývají stále většího významu. V této souvislosti potom vrůstá i počet studií na téma rizik v mezinárodním obchodě. Obecná definice pojmu riziko v mezinárodním obchodě i klasifikace rizik v mezinárodním obchodě mají společné body, nicméně dále se klasifikace těchto rizik různí, autoři ji upravují podle potřeb svého aktuálního výzkumu. Přestože prospěch plynoucí z mezinárodního obchodu převyšuje jeho rizika, měly by podniky považovat svou potenciální schopnost tato rizika hodnotit za velmi důležitou část svých „intelektuálních“ aktiv. Schopnost správně hodnotit tato rizika se pak stává zdrojem tvorby významné konkurenční výhody.

Metodika

Cílem článku je vymezit rizika v mezinárodním obchodě, přičemž autoři kladou důraz zejména na definici rizika komerčního. Tento článek je založen na výsledcích sekundárního výzkumu studií různých autorů, zejména tuzemských. V předložené práci jsou analyzovány a komparovány definice rizik, které jsou následně pomocí syntézy sestaveny v ucelenou definici komerčního rizika v mezinárodním obchodě, s níž budou autoři pracovat při následné konstrukci modelu určení velikosti komerčního rizika v mezinárodních transakcích mezi českými a čínskými podnikatelskými subjekty a pro kterou je sjednocení terminologie v tomto smyslu nezbytné. Toto vymezení a klasifikace komerčního rizika v mezinárodním obchodě proto nezbytně musí umožnit vyvození základních proměnných, které budou dále vstupovat do uvedeného modelu pro určení velikosti komerčního rizika v mezinárodním obchodě.

Literární přehled

Klasifikace rizik v mezinárodním obchodě

Riziko je nedílnou součástí každé lidské činnosti a provází tedy i podnikání. Původ slova „riziko“ lze nalézt v arabském slově *risq*, nebo v latinském slově *riscum*. Arabské slovo *risq* označuje všechno, co bylo Bohem člověku dáno a z čeho může mít zisk. Má význam náhodného příznivého výsledku. Latinské slovo *riscum* se vztahuje k náhodné, ale i nepříznivé události. Řecká odvozenina arabského slova *risque* z 12. století se vztahuje ke změně výsledku obecně s pozitivním, nebo negativním výsledkem. Další řecké slovo *rhiza* označuje obavy ze ztráty nákladu během přepravy. (Hnilica a Fotr, 2009; Kedar, 1969; Tichý, 2006)

Slovo v moderní francouzštině *risqué* má zejména negativní význam. Pozitivní význam je v tomto případě spíše příležitostný. V případě moderního významu anglického slova *risk* se jeho význam asociuje jednoznačně negativně, jako je tomu například ve spojeních „run the risk - podstoupit riziko“, nebo „at risk - v nebezpečí“ ve smyslu být vystaven nebezpečí. (Merna a Al-Thani, 2007)

V řadě publikací se lze setkat s různými definicemi a pojetím pojmu riziko. Ritchie a Marshall (1993) definují (v anglickém originále) riziko jako „potenciál pro to, aby se realizovaly neočekávané negativní důsledky určité události“. Dle britského The Institute of Risk Management (2002) „Riziko může být definováno jako kombinace pravděpodobnosti určitého jevu a jeho důsledků.“

V obecné rovině se lze setkat s chápáním rizika jako (Beranová, 2007):

- stavu neinformovanosti,
- nebezpečí chybného rozhodnutí,
- variability možných výsledků,
- nebezpečí odchylky, v užším pojetí potom nebezpečím negativní odchylky,
- nepříznivých výsledků rozhodnutí aj.

Smejkal a Rais (2010) uvádí, že pojem riziko je možné definovat například jako:

- pravděpodobnost či možnost vzniku ztráty, obecně nezdaru,
- odchýlení skutečných a očekávaných výsledků,
- nebezpečí negativní odchylky od cíle,
- možnost vzniku ztráty či zisku (tzv. spekulativní riziko), atd.

V kontextu poslední definice uvádí Martinovičová (2009) klasifikaci rizik dle pojistitelnosti, které odpovídá i dělí rizika na rizika skutečná (čistá) a spekulativní (podnikatelská). Riziko skutečné, tzv. čisté, se váže na události, jejichž dopad z hlediska škody je buď neutrální, nebo negativní. Riziko spekulativní se váže k situaci připravené s cílem dosažení pozitivního výsledku. V podnikání je tím myšlena tvorba zisku. Výsledek však není nutně zaručen a zaručen ani být nemůže. Ve své podstatě se jedná o rizika, která nejsou pojistitelná. Rizikem spekulativním je jinak označováno riziko podnikatelské nebo také dynamické. Uvedené definice potvrzují konstatování, že riziko je nedílnou součástí podnikání.

Riziko je tedy možné definovat jako pravděpodobnost či možnost vzniku ztráty, obecně nezdaru, nebo také jako nebezpečí negativní odchylky od cíle. Je nutné uvědomit si, že v obecné rovině lze riziko vyjádřit pravděpodobností vzniku odchylky od očekávaného výsledku negativním i pozitivním směrem. V běžném pojetí si pod pojmem riziko lidé často představí odchylku pouze negativní. (Beranová, 2007; Merna a Al-Thani, 2007; Smejkal a Rais, 2010; Vlachý, 2006)

Pro účely další práce budeme používat definici pojmu riziko, kterou uvádí Vlachý (2006, str. 11), a to následující: „Riziko představuje míru možné odchylky od očekávaného stavu, bez ohledu na její pozitivní nebo negativní vnímání, přičemž hodnocení je subjektivní, dané užitkovou funkcí dotčené osoby. Příčinou této odchylky, kterou můžeme, ale nemusíme znát, je nějaký náhodný jev“. Tato definice představuje syntézu všech výše uvedených definic.

Problematika řízení rizik není v historii České republiky neprozkoumaná. S moderním pojetím řízení rizik se lze setkat v odborných pracích (např. Černošlávková, 1980; Valach, 1986) v období před „sametovou revolucí“ z titulu proexportně orientované hospodářské politiky tehdejší Československé socialistické republiky v rámci zemí RVHP i mimo ně. Černošlávková (1980) uvádí, že v „buržoasní“ ekonomické literatuře se věnuje otázkám rizik velká pozornost, zejména v rámci teorie rozhodování. Odkazuje se na podnikatelské riziko, které je spojeno s podstatou podnikání. V ekonomické literatuře socialistických zemí Černošlávková (1980) neshledává ucelenou teorii věnovanou ekonomickým rizikům.

Černošlávková (1980) uvádí řadu kategorizací rizik, se kterými se lze setkat v mezinárodním obchodě, přičemž minimalizuje rizika při hospodářské spolupráci se socialistickými zeměmi. V důsledku nahodilosti jevů vylučuje úplnou eliminaci rizik. Rizika spojená s hospodářskými vztahy se zeměmi nesocialistickými se naopak mohou projevit v celé své šíři tak, jak se projevují na trzích nesocialistických zemí. Pro dělení rizik v mezinárodním obchodě pak tato autorka volí hledisko příčinnosti rizik, kde se rizika plynoucí ze zahraničně-ekonomických vztahů dělí do pěti skupin:

- rizika pramenící z ekonomických podmínek na zahraničních trzích – riziko tržní, kursové a inflační,

- rizika způsobená komerčními příčinami – např. nesplnění smlouvy, platební neschopnost partnera,
- rizika obchodně politická – riziko transferu, riziko plynoucí z povolovacího řízení a devizového režimu,
- rizika plynoucí z politických událostí – rizika válečná, riziko vyvlastnění,
- rizika spjatá s různorodými příčinami, spjatá s charakterem zboží a služeb – riziko přepravní, technické riziko, riziko vadnosti zboží.

Valach (1986) již riziku jako ekonomickému pojmu věnuje značný význam. V kontextu mezinárodního obchodu se věnuje zejména riziku z nezaplacení, měnově-kurzovému riziku a politickému riziku. Jak je tedy patrné, problematika výzkumu rizik v mezinárodním obchodě nabývala na významu již před rokem 1989, kdy se v plné míře projevila a nabyla tak pro tehdejší Československo nového významu.

Rizika v mezinárodním obchodě se v obecné rovině odvíjí z podnikatelských rizik. Vlivem mezinárodního prostředí dochází ke zvýšení dopadů jednotlivých rizik a stává se nezbytným uvažovat i s riziky, které jsou na domácím trhu jen málo pravděpodobné nebo i nemožné. Existuje řada kategorizací rizik v mezinárodním obchodě, jak například uvádí Böhm a Janatka (2004) na rizika předvídatelná a nepředvídatelná, rizika ovlivnitelná a neovlivnitelná. Další kategorizace vyplývá z rizik, které ohrožují úhradu pohledávky z českého vývozu za zahraničním kupujícím. Janatka (1999 a 2004) uvádí dvě základní skupiny rizik, a to komerční a teritoriální. Komerční rizika vyplývají z ekonomické a finanční situace zahraničního kupujícího. Jedná se zejména o platební neschopnost či nevůli. Mezi teritoriální rizika se řadí taková rizika, jejichž dopady ohrožují splatnost zahraničních pohledávek tuzemských vývozců nebo snižují výnosnost zahraničních investic a vyplývají z politické, finanční a makroekonomické situace země, ve které se investice realizuje.

Böhm (2009), mimo jiného třídění, uvádí rizika v mezinárodním obchodě, která jsou předmětem podnikatelské činnosti komerčních pojišťoven. Podrobně třídí rizika do čtyř okruhů, a to:

1. finanční rizika – z pohledu pojišťoven se jedná zejména o úvěrové, investiční, měnové a likviditní riziko,
2. komerční rizika – vychází z ekonomické a finanční situace zahraničního obchodního partnera, zejména se jedná o jeho platební neschopnost či nevůli,
3. teritoriální a politická rizika – plynou z politických a hospodářských událostí a opatření v domovském státě zahraničního dlužníka,
4. tržně zajistitelná rizika – jedná se o soubor rizik, která jsou obchodovatelná.

Mezi obchodovatelná, jinak označeno tržně zajistitelná rizika, patří dle Böhma (2009) zejména:

- svévolné (tj. bez legitimního důvodu) neuznání smlouvy dlužníkem,
- svévolné odmítnutí ze strany státního dlužníka převzít zboží,
- platební neschopnost nestátního dlužníka nebo jeho ručitele,
- neplacení dluhu, které plyne ze smlouvce strany nestátního dlužníka.

V řadě informačních zdrojů (např. Böhm a Janatka, 2004; Černošlávková 2007; Grath, 2008; Machková, 2010) se lze setkat s dělením rizik označovaným jako rizika v příhraničních podnikatelských aktivitách, rizika v mezinárodním obchodu nebo také základní skupiny rizik v mezinárodním obchodu, a to:

- rizika tržní,
- rizika komerční,
- rizika přepravní,

- rizika teritoriální a politická,
- rizika kursová,
- rizika finanční,
- rizika odpovědnostní.

V rámci těchto skupin rizik existuje řada definic plynoucích z potřeb jednotlivých subjektů, které s nimi pracují. Vhodnou identifikací a kategorizací rizik lze určit v rámci organizační jednotky podnikatelského subjektu, které složce určité riziko náleží, a která složka podnikatelského subjektu bude muset soustředit svoji činnost vedoucí k minimalizaci rizika. Současně se musí přihlížet k zachování minimální nákladovosti daných opatření v kontextu požadované výnosnosti z dané podnikatelské aktivity. Další vědecká činnost bude zaměřena na výzkum rizik komerčních, což vede k nutnosti vymezení této skupiny rizik.

Klasifikace komerčních rizik v mezinárodním obchodě

Janatka (2001) charakterizoval komerční rizika jako možnost vzniku ztrát, které mohou nastat při komerční činnosti spojené s vývozními a dovozními operacemi zboží a služeb. Do této skupiny zahrnul následující rizika:

- rizika spojená s výrobou, balením a označováním zboží,
- rizika spojená s prodejem a dodáním zboží (tj. rizika obchodní),
- rizika plynoucí z chyb a nedostatků při sjednávání smluv,
- rizika obchodního partnera,
- teritoriální a politická rizika,
- platební a kursová rizika,
- rizika související s odpovědností za výrobek,
- specifická rizika, která nelze předvídat, ale proti nimž se lze chránit.

Tato interpretace komerčních rizik v sobě zahrnuje širokou paletu rizik v mezinárodním obchodě. Pro potřeby dalšího výzkumu se jedná o pojetí příliš široké. Další odborná literatura (např. Černošková, 2007; Grath, 2008; Janatka, 2004; Machková, 2010) charakterizují komerční rizika v užším slova smyslu. Janatka (2004) komerční rizika v další publikaci omezil na rizika plynoucí očekávané, nebo neočekávané platební neschopnosti, nebo nevěle.

Grath (2008) spojuje komerční rizika s odběratelem, resp. s jeho schopností hradit své závazky. Jedná se zejména o riziko úpadku odběratele do bankrotu nebo jiné neschopnosti hradit závazky. Jako preventivní opatření spatřuje autor prověření hospodaření potencionálního obchodního partnera na základě jeho výkazů finančního účetnictví ještě před uzavřením smluvního vztahu.

Výsledky a diskuse

Machková (2010) uvádí, že komerční rizika vyplývají z nesplnění závazku obchodním partnerem. Tato rizika se primárně dotýkají vztahů mezi exportérem a importérem, ale současně jsou součástí vztahů k dopravcům, zasílatelům, kontrolním společnostem, pojišťovnám, tj. průvodním službám využívaným v obchodě. Negativní dopad komerčních rizik se projevuje neuskutečněním předpokládané transakce, nebo dosažením horšího výsledku, než je očekávaný. S komerčním rizikem se podnikatelé setkávají na trhu zahraničním i domácím. Na zahraničním trhu může být pravděpodobnost rizika vyšší, případně dopady rizika horší, vzhledem k odlišnostem např. v právních a ekonomických podmínkách, obchodních zvyklostech a sociálně-kulturních zvláštlostech.

Na základě poznatků získaných sekundárním výzkumem tedy autoři definují komerční riziko jako skupinu dílčích rizik, obecně spojených s chováním obchodního partnera, tj. odběratele či dodavatele. Těmito dílčími riziky jsou zejména:

- odstoupení obchodního partnera od kontraktu,
- změna parametrů kontraktu vyvolaná jednou stranou,
- vadné splnění nebo plnění kontraktu dodavatelem,
- bezdůvodné nepřevzetí produktu odběratelem,
- platební nevěle odběratele,
- platební neschopnost odběratele.

Popsané negativní formy projevu komerčního rizika lze chápat z pohledu domácího i zahraničního podnikatelského subjektu jako nedokončení sjednaného kontraktu, dokončení za nestandardních podmínek, nebo jeho neuhrazení v daném termínu, nebo vůbec.

Na základě výstupů metodiky hodnocení rizik v mezinárodním obchodě budou podnikatelské subjekty schopny přijmout patřičná opatření vedoucí k minimalizaci projevů jednotlivých forem rizik. Identifikace rizik a jejich velikosti pomůže společně při vyčíslení skutečných nákladů spojených s vývozem výrobků a při cenotvorbě. Umožní rovněž přijímání ekonomických rozhodnutí opírajících se o validní informace a rovněž může uspořit značnou část prostředků. Vhodnou identifikací a kategorizací rizik lze určit v rámci organizační jednotky podnikatelského subjektu, které složce určité riziko náleží, a která složka podnikatelského subjektu bude muset svoji činnost soustředit na minimalizaci rizika. Současně se musí přihlížet k zachování optimální nákladovosti daných opatření v kontextu požadované výnosnosti dané podnikatelské aktivity.

Uvedené projevy komerčního rizika lze zároveň ztotožnit s dílčími modely, které budou ve svém souhrnu tvořit výsledný model hodnocení závažnosti, resp. velikosti komerčního rizika konkrétní obchodní transakce v rámci mezinárodního obchodu. Pro tyto jednotlivé dílčí vstupy potom lze určit potenciální faktory (proměnné), které budou danou součástí komerčního rizika významným způsobem ovlivňovat, např. úroveň likvidity v souvislosti s hodnocením rizika platební neschopnosti odběratele, ostatní uvedené se budou odvíjet od hodnocení obecné obchodní morálky jak dané země, tak také konkrétního podnikatelského subjektu.

Na základě dílčích rizik, která jsou součástí komerčního rizika, lze uvažovat o metodách, jež mohou být použity při konstrukci modelu pro hodnocení závažnosti komerčního rizika konkrétní obchodní transakce. Vzhledem k charakteru proměnných a charakteru získaných dat se jako vhodný přístup jeví použití statických metod, zejména pak metody regresní analýzy, a použití fuzzy modelování, jehož aplikace bude pravděpodobně nevyhnutelná, a to především při hodnocení obchodní morálky, kdy se předpokládá, že získaná data budou kvalitativního charakteru. Druhá uvažovaná metoda regresní analýzy je uvažována zejména v souvislosti s dílčím modelem hodnocení platební neschopnosti obchodního partnera, kdy vstupními proměnnými budou vybrané výsledky finanční analýzy, tj. kvantitativní proměnné. Podle toho, které faktory zde budou ověřeny jako statisticky významné, bude použita buď regrese vícenásobná, nebo pouze jednoduchá regrese.

Použití zamýšlených metod tedy přímo závisí na datech, která budou dostupná a současně relevantní. Předpokládá se, že podnikatelské a další subjekty mají přístup ke stejným datům jako autoři při realizaci výzkumu, avšak bez časové možnosti studia teoretických předpokladů. Proto výstupy výzkumu musí korespondovat s dostupností vstupních dat na straně uživatelů metodiky. Statistické metody lze aplikovat na proměnné popsané kvantitativně, jako je například zhodnocení likvidity podniku pomocí metod finanční analýzy.

Při realizaci výzkumu bude třeba odpovědět na výzkumnou otázku, které proměnné na straně tuzemského podnikatelského subjektu bezprostředně ovlivňují velikost komerčního

rizika a jak. Tato otázka vyplývá z rozdílných charakteristik podnikatelských subjektů v České republice. Přitom se ale nejedná pouze o základní charakteristiky podnikatelských subjektů, jako jsou například právní forma podnikání, velikost podniku, počet zaměstnanců apod. Jde i o další charakteristiky ve smyslu vyjednávací síly, charakteru produkce, finanční stability a finanční samostatnosti podnikatelského subjektu, od nichž se odvíjí i jeho možnosti zajištění, resp. minimalizace komerčních rizik při obchodním styku se zahraničím. Z toho plyne, že omezená možnost užití metod statistických, které nejsou aplikovatelné na „vágně“ popsané jevy. V takovém případě lze aplikovat metody, jež jsou zaměřené na „počítání“ se slovy, a to fuzzy modelování.

Závěr

Autoři v předloženém článku v obecné rovině vymezili pojmy riziko, riziko v mezinárodním obchodě a komerční riziko. Přesné pochopení těchto pojmů je nezbytně nutné k další vědecké činnosti, zejména pak ve výzkumu rizik v mezinárodním obchodě. Přístupy různých autorů k rizikům se liší dle oblasti, ve které tito autoři působí a za jakým účelem své studie zpracovávají. Komerční riziko, které bude předmětem dalšího zkoumání, je užíváno v příliš širokém kontextu. Autoři článku zúžili formy projevu komerčního rizika na riziko odstoupení obchodního partnera od kontraktu, riziko změny parametrů kontraktu vyvolanou jednou stranou, riziko vadného splnění nebo plnění kontraktu dodavatelem, riziko bezdůvodné nepřevzetí produktu odběratelem, riziko platební nevůle dlužníka a platební neschopnosti dlužníka.

Z uvedeného vymezení projevů komerčního rizika lze jednoznačně vymezit proměnné, které budou různou mírou ovlivňovat celkovou velikost, resp. závažnost celkového komerčního rizika. Identifikací významnosti jednotlivých proměnných se bude možné v podnikové praxi zaměřit na konkrétní procesy, jež povedou k minimalizaci komerčního rizika v mezinárodním obchodě, a to například za použití inovativních nástrojů řízení či ovládání konkrétního rizika, což se projeví ve výkonnosti podniku.

Literatura

- [1] BERANOVÁ, M. 2007. *Manažerské rozhodování v riziku a nejistotě*. 1. vyd. Zlín : UTB ve Zlíně, 2007. 136 s. ISBN 978-80-7318-513-8.
- [2] BÖHM, A. 2009. *Pojištění pohledávek v mezinárodním obchodě*. První vydání. Příbram : Professional Publishing, 2009. 151 s. ISBN 978-80-7431-004-1.
- [3] ČERNOHLÁVKOVÁ, E., et al. 2007. *Finanční strategie v mezinárodním podnikání*. Vydání první. Praha : ASPI, 2007. 320 s. ISBN 978-80-7357-321-8.
- [4] ČERNOHLÁVKOVÁ, E. 1980. *Rizika v mezinárodním obchodě*. Praha : Československá obchodní a průmyslová komora, 1980. 79 s. 37-509-80.
- [5] GRATH, A. 2008. *The handbook of international trade and finance : the complete guide to risk management, international payments and currency management, bonds and guarantees, credit insurance and trade finance*. London : Kogan Page, 2008. 198 s. ISBN 978-0-7494-5320-6.
- [6] HNILICA, J.; FOTR, J. 2009. *Aplikovaná analýza rizika ve finančním managementu a investičním rozhodování*. První vydání. Praha : Grada Publishing, 2009. 264 s. ISBN 978-80-247-2560-4.
- [7] JANATKA, F., et al. 2001. *Komerční rizika v zahraničním obchodu a ochrana proti nim*. Praha : ASPI Publishing, 2001. 224 s. ISBN 80-86395-14-6.

- [8] JANATKA, F., et al. 2004. *Obchod v rámci Evropské unie a obchodní operace mimo členských zemí EU*. Praha : ASPI Publishing, 2004. 296 s. ISBN 80-7357-006-8.
- [9] JANATKA, F., et al. 1999. *Obchodní operace ve vývozu a dovozu*. Praha : CODEX Bohemia, 1999. 408 s. ISBN 80-85963-94-9.
- [10] JANATKA, F.; BÖHM, A. 2004. *Pojištění úvěrových rizik v mezinárodním obchodě*. První vydání. Praha : Grada Publishing, 2004. 204 s. ISBN 80-247-0816-7.
- [11] KEDAR, B. Z. 1969. *Studi Medievali*. Spoleto : Centro Italiano Di Studi Sull Alto Medioevo, 1969. 566 s. ISBN 88-7988-655-X.
- [12] MACHKOVÁ, H., et al. 2010. *Mezinárodní obchodní operace*. Páté vydání. Praha : Grada Publishing, 2010. 240 s. ISBN 978-80-247-3237-4.
- [13] MARTINOVIČOVÁ, D. 2009. *Pojišťovnictví*. první vydání. Brno : CERM, 2009. 143 s. ISBN 978-80-214-3963-4.
- [14] MERNA, T.; AL-THANI, F. F. 2007. *Risk management*. Vydání první. Brno : Computer Press, 2007. 194 s. ISBN 978-80-251-1547-3.
- [15] RITCHIE, B.; MARSHALL, D. V. 1993. *Business risk management*. London and New York : Chapman & Hall, 1993. 365 s. ISBN 0412431009.
- [16] SMEJKAL, V.; RAIS, K. 2010. *Řízení rizik ve firmách a jiných organizacích*. 3. dopl. vyd. Praha : Grada Publishing, 2010. 360 s. ISBN 978-80-247-3051-6.
- [17] The Institute of Risk Management. 2002. *Risk Management Standard*. [online]. London : 2002 [cit. 2011-06-26]. Dostupné z WWW: <<http://www.theirm.org/publications/PUstandard.html>>.
- [18] TICHÝ, M. 2006. *Ovládání rizika : Analýza a management*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2006. 396 s. ISBN 80-7179-415-5.
- [19] VALACH, V. 1986. *Riziká na zahraničných trhoch a devízová návratnosť*. Bratislava : Československá obchodná a priemyselná komora, 1986. 120 s. 37-514-86.
- [20] VLACHÝ, J. 2006. *Řízení finančních rizik*. Praha : Vysoká škola finanční a správní, 2006. 256 s. ISBN 80-86754-56-1.

Kontaktní údaje

Ing. Josef Polák, Ing. Michaela Beranová, Ph.D., Ing. Jakub Tabas, Ústav podnikové ekonomiky, Provozně ekonomická fakulta, Mendelova univerzita v Brně, Zemědělská 1, 613 00 Brno, Česká republika, tel.: +420 545 132 601, e-mail: polak@mendelu.cz, beranova@mendelu.cz, tabas@mendelu.cz